STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 11271

YOSEF OPATOSHUS GANG

B. Rivkin

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust

Arie & Ida Crown Memorial

The Seymour Grubman Family

David and Barbara B. Hirschhorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Leif D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ב. ריווקין

יוסף אָפּאַטאָשום גאַנג

פאַרלאַג: גרשון פּאָמעראַנץ עסיי ביבליאָטעק ■ טאָראָנטע, קאַנאַדע

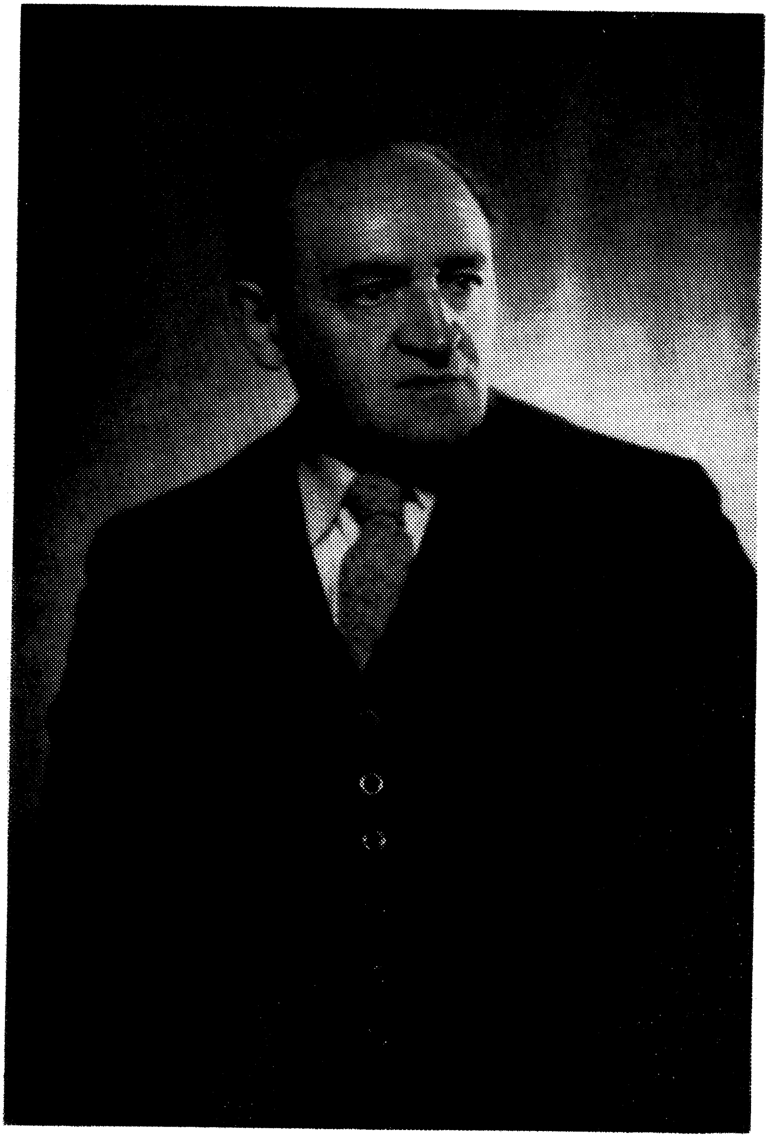

יוסף אָפּאַטאָשו

י. אָפּאַטאָשו

(ביאָגראַפיע־דאַטעס)

1) כ'בין געבוירן געוואָרן אין סטופּסקער וואַלד, הינטער מלאַווע, אין ניטל, דעם 24־טן דעצעמבער, 1886.

(כ'האָב אָנגעשריבן אַ צענדליק דערציילונגען: „ניטל", „אין דער נאַכט פון ניטל".)

2) כ'הייס: יוסף מאיר אָפּאַטאָווסקי.

יוסף — נאָך מיין טאַטעס זיידע פון דער מוטערס צד, ר' יוסל טוכהענדלער.

מאיר — נאָך מיינס אַן עלטער־עלטער זיידע, דער לאָסקער רב, ר"מאיר בר' אליקום געץ, וואָס האָט אָנגעשריבן די הקדמה צו זיין פאָטערס ספר: „שו"ת אבן השהם". אין 1886, ווען איך בין געבוירן געוואָרן איז פונקט געווען 200 יאָר פון ר' מאירס געבורט.

אָפּאַטאָווסקי — איינער פון מיינע זיידעס, ר' אליקום געץ, איז געווען אַן אַפּטער איידעם (אַן ערך 1785) — אַפּט־אָפּאַטאָוו — דערפון דער נאָמען אָפּאַטאָווסקי.

3) אַז כ'בין אַלט געוואָרן 5 יאָר, אין 1891, זענען מיינע עלטערן אַוועק פון סטופּסקער וואַלד און האָבן זיך קריק באַזעצט אין מלאַווע. מיין פאָטער האָט געהאַנדלט מיט וואַלד.

י' אָפּאַטאָשו

IX / 11 1939

4) מיין פֿאָטער — דוד אָפּאָטאָווסקי.

5) מיין מוטער — נאַנטשע (פֿון דער היים דאָמבקעוויטש).

6) מיינע צוויי עלטערע ברידער — משה, געבוירן 1880, און פּייוול־שרגא — 1883. ביידע זענען אומגעקומען מיט זייערע משפּחות אין קאָנצענטראַציע לאַגערן.

7) מיין פֿאָטער, געבוירן 1858, אַ למדן און אַ משכּיל, האָט געשריבן העברעאישע לידער. אַלע העברעאישע שירים אין מיינע כּתבים זענען זיינע. ער איז געווען פֿון די ערשטע טעטיקע חובֿבֿי־ציון. ער האָט געצויגן זיין אָפּשטאַם פֿון ר׳ מאיר פֿון טאַנהויזן, מיטל פֿראַנקאָניע (1530). דאָס האָב איך באַשריבן אין דער דערציילונג: „אַ שבת נאָכמיטאָג" — (ווען פּוילן איז געפֿאַלן", זייט 214). אין 1906 איז מיין פֿאָטער געקומען קיין ניו־יאָרק, געשטאָרבן איז ער אין 1912 („טויט", באַנד 8, זייט 81).

8) מיין מוטער, נאַנטשע, שטאַמט פֿון וואַלד־יידן, איר פֿאָטער, אבֿרהם דאָמבקעוויטש, אַ רייכער אַרענדאַר, האָט נישט געקאָנט שרייבן. איך מאָל אים אין מיין דערציילונג: „אין השוונדיקע רעגנס", („ווען פּוילן איז געפֿאַלן", זייט 208). מיין מוטער האָט יעדן שבת געלייענט די סדרה אין פּויליש, אין צילקאָווס תנ"ך איבערזעצונג.

9) כ׳האָב כמעט אין קיין חדר נישט געלערנט. כ׳האָב געהאַט אַן עברי מלמד און אַ חומש מלמד, אַ ליטוואַק. ווען דער טאַטע האָט אַראָפּגעבראַכט פון וואַרשע. ווען כ׳בין אָנגעקומען אין דער רוסישער פאָלק־שול, האָב איך שוין געלערנט ביים טאַטן, געלערנט העברעאיש און תנ״ך. צו צוועלף יאָר האָב איך געענדיקט די רוסישע פאָלק־שול. דער טאַטע האָט מיט מיר גענומען לערנען גמרא, מיט מיר און מיט מיין ברודער פּיוועש. אי זומער, אי ווינטער, זענען מיר זעקס פאַרטאָג שוין געזעסן און געלערנט. צו פערצן יאָר האָבן מיר שוין געלערנט „מורה־נבוכים״, דעם „כוזרי״, געקאָנט אַ שטיקל אבן־עזרא. צו פופצן יאָר בין איך אָנגעקומען אין וואַרשע אין אַ האַנדל־שול. מיין ברודער פּיוויש, וואָס איז שוין דעמאָלט געווען אין אָדעס אויף לערער־קורסן, האָט געשריבן לידער און דערציילונגען. ער האָט געשריבן אין יידיש און אין העברעאיש. די העברעאישע דערציילונגען האָבן זיך געדרוקט אין לאָנדאָן, אין סובאַלסקי׳ס „היהודי״. איך האָב דעמאָלט נאָך נישט געשריבן. איך האָב אַ סך געלייענט. מיין פאָ־טערס העברעאישע ביבליאָטעק האָב איך געקאָנט אויף אויסווייניק. געווען פאַרליבט בין איך אין בערדיטשעווסקין, אין פּרצן. געקאָנט האָב איך שוין די פּוילישע ליטעראַטור, די רוסישע.

סוף־1905 בין איך אַוועק קיין נאַנסי, פראַנקרייך. כ׳בין אָנגע־קומען אויפן פּאָליטעכניקום, האָב גענומען לערנען אויף אינזשינער. סוף 1906 בין איך קריק געקומען קיין פּוילן, נישט געהאַט קיין מיט־לען צו שטודירן. דעמאָלט האָב איך אָנגעשריבן מיין ערשטע דער־ציילונג: „אויף יענער זייט בריק״, און בין אַוועק מיט דער דערציי־לונג צו י. ל. פּרצן. כ׳האָב עס באַשריבן אינעם אַרטיקל: „ווי כ׳האָב

י. ל. פרצן געזוען (זאַמלבוך — י. ל. פרץ, ליטעראַרישער פאַרלאַג, ניו־יאָרק, 1915, זייט 43).

דעם עלפטן מערץ 1907 בין איך אָנגעקומען מיט דער שיף Trave (טראַווע) קיין ניו־יאָרק. דאָ האָב איך געאַרבעט אין שע־פער, פונאַנדערגעטראָגן צייטונגען (מיין ראָמאַן: „פון ניו־יארקער געטאָ"), אָנגעקומען אין קופּער־יוניאָן אויף אינזשינער.

אין 1910 האָב איך אָפּגעדרוקט אַ צווייטן וואַריאַנט פון מיין ערשטער נישט געדרוקטער דערציילונג „אויף יענער זייט בריק", (זאַמלבוך: „ליטעראַטור 2"). אין 1912 האָט זיך מיין: „אַ ראָמאַן פון אַ פערד־גנב", געדרוקט אין זאַמלבוך: „שריפטן" 1. אין 1913 — „מאָריס און זיין זון פיליפּ", „שריפטן" 2. ס'זעלבע יאָר בין איך אַוועק פון די „שריפטן" און האָב אַרויסגעגעבן דאָס זאמלבוך: „די נייע היים", 1914, וואו מיין ראָמאַן „פון ניו־יאָרקער־געטאָ" איז געדרוקט.

מיין ערשט בוך איז געווען: „אַ ראָמאַן פון אַ פערד־גנב און אַנדערע דערציילונגען", ליטעראַרישער פארלאג, 1917, זייטן — 266, ס'צווייטע בוך — „אונטערוועלט", ליטעראַרישער פאַרלאַג, נ. י. 1918, זייטן — 210.

יוסף אָפּאַטאָשו

ניו־יאָרק, אָנהייב יאַנואַר, 1948

ברוך ריווקין
(ברוך אברהם ווײַנריבע)
1883 — 1945

די כמו־טעריטאָריע־אילוזיע — נאָך פּרצן מעגן מיר זי אַזוי אָנרופן — האָט אַריבערגעוואַנדערט קיין אַמעריקע, און האָט גענומען דאָ אַרבעטן, מיט אַ נפקא־מינה, נאַטירלעך: — אין נייע פאַרוואַנדלונ־גען.

לכתחילה איז זי דאָ נישט געווען בנמצא. ווייל דאָ איז נישט געווען קיין יידישע עדה, קיין כנסת־ישראל, וועלכע זאָל זי אַרויספאָדערן. אָבער לייע־נערשאַפט איז דאָ געווען. פּראָלעטאַרישע שעפער זענען דאָ געווען — עס האָט זיך געדוכט, אַז דאָס גאַנצע יידישע פאָלק וועט זיך פּראָלעטאַריזירן אין די שניידער־שעפער—און אַ סאָציאַליסטישע פירער־שאַפט איז געווען, וואָס האָט געגלייבט באמונה־שלמה, אַז נאָך פינף און צוואנציק יאָר וועט דאָס שניידער־פאָלק פאַרגעסן יידיש. איז פאַר אַ ווײַלע נאָר יידישע ליטעראַטור.

וואָס פאַר אַ טובה אַזאַ גלויבן האָט געבראַכט דער יידישער ליטעראַטור ווייסן מיר שוין. עס האָט געדאַרפט קומען די מרידה פון די „יונגע" זי אָפּצו־ראַטעווען. דעמאָלט האָט זי זיך באַוויזן — די כמו־

טעריטאָריע־אילוזיע. ווייל יעדן פרימאָרגן פלעגן אַ מיליאָן יידן זיך אויפכאַפּן מיט דעם פריילעכן געפיל: אַזויפיל יידן! אַ גאַנצע יידישע מדינה! — און אַזויפיל יוגנט צווישן דעם מיליאָן, אַ צעבונטעוועטע פון דער רעוואָלוציע, אַן אויפגעוועקטע צו ליטעראַטור. און די „יונגע" זענען געווען אַ טייל פון איר. דעמאָלט איז זי געקומען די אילוזיע אויף אַלעם פאַרטיקן.

און ווי איר שטייגער איז, האָט זי געבראַכט מיט זיך אַ ליטעראַטור־אויפלעבונג. זי האָט אָנגעשפּאַנט די געמיטער פון די „יונגע" מיט שעפערישן דראַנג ביז צום עקספּלאָדירן — און מאַני לייב איז געווען דער ערשטער צו עקספּלאָדירן מיט זיינע עלף לידער אין זאַמלבוך „ליטעראַטור", — די לידער, וואָס האָבן געשאַפן מאַני לייבן, וואָלט איך על־פּי־יושר געדאַרפט אָנהייבן מיט אים. אָבער — איך וועל נאָכפאָלגן די פאַרוואַנדלונגען פון דער כמו־טעריטאָריע־אילוזיע אין אַמעריקע, און — יוסף אָפּאַטאָשו איז געווען דער יעניקער, וועלכער האָט דער ערשטער זי פאַרוואַנדלט — מאַטעריאַליזירט אין אַ טעריטאָריע — און כאַראַקטעריסטיש פאַר אַמעריקע — גלייך

אַראָפּגעגײדערט פון דער טעריטאָריע של־מעלה צו דער טעריטאָריע של־מטה, און מען קאָן זי שטודירן ווי אַ נאַטירלעכע דערשיינונג. ווער עס צווייפלט נאָך, אַז די יידישע ליטעראַטור גייט אויף דר. זשיטלאָווס־קיס וועגן — צום טעריטאָריאַליזם — זאָל לייענען אַפּאַטאָשון. נאָר נישט מיט אַמאָל האָט ער זיך אַוועק־געזעצט שרייבן די „פּוילישע וועלדער״. אָנגעהויבן האָט ער, ווי אַלע „יונגע״, דווקא מיט אַ פּראָטעסט קעגן דער צוגעדיכטער יידישקייט פון די העלדן און פּערסאָנאַזשן פון דער יענע־זייטיקער יידישער לי־טעראַטור, די ווערק פון י. ל. פּרצן איינגעשלאָסן.

ביי אַפּאַטאָשון איז עס נאָך געווען אַ ספּעציע־לער פּראָטעסט קעגן ספר, וואָס דאָס האָט ער באַ־וויזן מיט דעם אויסוואַל פון זיינע ערשטע העלדן. נישט ספר־יידן, נישט באַנק־קוועטשער, וואָס האַלטן זייערע בלאַטן איינגעקלעמט צווישן די טאָוולען פון די גמראָ׳ס, נאָר דווקא אונטערוועלט־מענטשן, קונ־צענמאַכערס, פערד־גנבים, קאָנטראַבאַנדיסטן, וואָס מען זאָל אָפּגילטן, וועלן זיי אין אַ ספר נישט אַריינ־קוקן, און וואָס די יוכע פון תאווה בושעוועט אין זיי אַזוי שטאַרק, אַז ווען זיי ווערן פאַרכאַפּט פון איר,

פילן זיי נישט די ערד אונטער זיך — פליען זיי אויף פערד און שפרינגען אויף שטריק, רויט־בלוט. האָט ער זיך צעשריען מיט זיין פּען, נישט אַ בלאָס וואַ־סערל, וואָס האָט זיך דורכגעצויגן דורך שטח. אין זיין משפחה האָט ער געהאַט ביידע מינים יידן: גמרא־יידן און וואַלד־יידן, וועלכע האָבן זיך משדך געווען; איז ער אַליין געשפּאָלטן געווען אויף איבער־וועלט און אונטערוועלט. האָט ער אין זיין יוגנט־פּראָטעסט זיך געשטעלט אויפן צד פון די וואַלד־יונגען, וועל־כע זענען געווען שמעלקעס מיט פערד־הענדלער, שמעלקעס מיט פערד־גנבים, שמעלקעס מיט קונצענ־מאַכער און מיט דער גאַנצער אונטערוועלט.

גענעבן די בכורה דעם אונטערוועלט־העלד — זיכער אונטער דער השפעה פון דער דעמאָלט־הערשנדיקער אין דער וועלט־ליטעראַטור טענדענץ צו רעאַליסטישער ראָמאַנטיק — האָט ער מיט הנאה געחוזקט איבער דעם בוך־אינטעליגענט, וואָס דער־שטיקט כלומרשט זיינע גלוסטן, כדי ערגעץ־וואו צו געבן זיי אַ געהיימען אויסוועג דורך עפּעס אַ פאַר־קריפּלונג. האָט אים הנאה געטאָן אַריינצולייענען אונטערוועלט־מענטשן אין דעם כלומרשטן איבער־

וועלט־מענטש — אויסצושפּירן טריפענע תאוות אין פרומער פאַרשטעלעניש פון צדיק. און עס האָט אים הנאה געטאָן צו שילדערן די פרוי־כשרע טויב — ווי זי צאַפּלט זיך אין אַנטציקונג אין די קלויען פון אַ רויב־פויגל. און נאָך מער נחת האָט ער געשעפּט פון שילדערן קינדער־ליבעס, וואו די דערוואַקסנדיקע געשלעכטלעכקייט איבערזעצט זיך אַזוי חנעוודיק, אָן שום ריס, אין שפּראָצנדיקן ליבע־חלום.

דאָס איז דער שטאָף פון זיינע ערשטע דערציילונגען פון היימישן לעבן. אין זיין ערשטער דערציילונג „אויף יענער זייט בריק" האָבן מיר זיי שוין אַלע: אַ קונצענמאַכער איז דאָ, און אַ גוי, וואָס וואַלגערט זיך צווישן געפּענגעניש, שענק און רינשטאָק, און אַ מיידל איז דאָ, וואָס איז ספּק טענצערין ספּק גאַס־מיידל, אָבער אַ מיידל — אַ ברען, און אַ ווייב איז דאָ, וואָס פאַר אייפערזיכט, וואָס דער מאַן ציט זיך צו דער מויד, איז זי יוצא מיטן גוי, און אַ יינגעלע איז דאָ, וואָס קוקט זיך צו דעם אַלעמען צו מיט זשאַדנע אויגן, און גייט שוין אין זיינע חלומות אין טאַטנס פוסטריט.

די פיר־פינף העלדן פון דער דערציילונג זיינען זיין אָריגענעלער פאַרמעגן — ער וועט זיי אַריבער־טראָגן קיין אַמעריקע און אין פאַרשיידענע גלגולים זיי דערפירן אַזש ביז צו דער „טענצערין". אָפּאַטאָ־שוס גרונט־אייגנשאַפט איז שוין דאָ — האַסטיקייט, אָבער ער האָט נאָך קיין קאָנטראָל נישט איבער איר. ער לויפט נאָך די העלדן זיינע, זיי יאָגן אים אַריבער. אין „ראָמאַן פון אַ פערד־גנב" איז ער שוין אויפן פערד, און גאַלאָפּירט מיט די העלדן צוזאַמען אין איין טעמפּ אויפגעהויבענער פון דער ערד, געליי־טערטער. אַן איבערוועלט־שיינקייט־שלייער אַרויפ־געוואָרפן אויף אונטערוועלט־תאווה־געמרודער; אַ חלום־ווינט אויף דער זודיקער פּאַרע. פאַנטאַזירנ־דיקע תאווה — אַ צוזאָג, אַז ער וועט באַלד אַרויפ־קלעטערן צו דער איבערוועלט. דער סוזשעט איז אַ קאָמבינאַציע פוןביידע וועלטן: אַן איידל באַלע־באַטיש מיידל פאַרכישופט דעם דרייסטעסטן פון די פערד־גנבים און ווערט פון אים פאַרכישופט.

ער האָט אַראָפּגעבראַכט גאָרקין מיט האַמסו־נען קיין אַמעריקע און געהייסן זיי קוקן מיט זיינע אויגן אויף מלאַווע. גאָרקיס געוועזענע מענטשן

האָבן געלייענט האַמסונס „פּאַן" אין אָפּאַטאָשוס יידיש. איז אַרויסגעקומען דערפון אַזאַ פאַרכאַפּנדיקע מעשה, וואָס די יידישע לייענער פון גאָרקין און האַמסונען האָט זיך נישט געחלומט.

בלויז אַ פּערטל דערפון איז השפּעה. דריי פערטל איז געווען זיין פּערזענלעכער פאַרמעגן, געירשנטע פּסיכאָ־פיזאָלאָגיע.

די קרייציקונג פון צוויי בלוט־שטראָמען אין אים איז געווען דער הויפּט־מאָטיוו, וואָס האָט זיך געררודערט אין אָפּאַטאָשוס צאַפּלדיקסטן שאַפונגס־אָדער. בלוט־מישונג צווישן רייך און אָרעם, צווישן אַלט און יונג, באַהאַלטענערהייט צווישן ייד און גויע און צווישן כשרער צנועה און אונטערוועלט־העלד.

ער האָט געהאַנדלט לויט דעם געבאָט, וואָס די „יונגע" האָבן פּראָקלאַמירט, אַז שאַפן דאַרף אַ שרייפטשטעלער פון זיין פּערזענלעכן פאַרמעגן, וואָס דאָס איז געווען אַזאַ נייעס דאָ, אַז מען האָט זיי דערפאַר אַ צונאָמען געגעבן „אינדיווידואַליסטן", און נאָך ערגער „דעקאַדענטן".

ער וועט אָבער אינגיכן אָפּוואַרפן די השפעה און אָפּשטעלן וועט זיך אים אַן עיקר, וואָס ער וועט מיטנעמען אין זיינע שפּעטערדיקע ווערק.

ביידע העלפטן פון זיין פאַרמעגן זיינען אַרומגענומען געווען מיט איין וויקלשנור־כּישוף. כּישוף פון לייב און כּישוף פון נשמה; דער פרומער כּישוף פון דער שטילער פרוי און דער טריפענער כּישוף פון וואַלד־מיידל; און דער פאַרבלענדעניש־כּישוף פון קונצנמאַכעריי, דער אַבערגלויבישער־כּישוף פון אָפּשפּרעכעניש און בלייגוס, דער חסידישער כּישוף פון שמות און צירופים — און דער מיסטישער כּישוף, וואָס ווערט געפּראַוועט מיט דער הילף פון געשפּענסטער און פון די אַלע סאָרטן כּישוף און זייערע מייסטערס, פון די מכשפים און מכשפות, פון די קונצנמאַכער, טענצערינס, רביים און גייסטערזעער וועט שפּעטער, אין אָפּאַטאָשוס ווייטערדיקע ווערק, אַ ליניע געצויגן ווערן צו די מאָדערנע מכשפים־פאַנטאַזיאָרן, רעוואָלוציאָנערן, פּאָעטן, אַקטיאָרן און אַלערליי קינסטלער.

מיר קאָנען שוין פון זיינע ערשטע ווערק כאַראַקטעריזירן זיין סטיל און זיין מאַנער אין כאַראַקטער־שילדערונג.

ווייל ער האָט געלייענט דעם מענטשן פון צוויי פלאַכן מיטאַמאָל — דעם אונטערמענטשן און דעם איבערמענטשן, האָט זיין פען געוואונען אַ טאָפּלטע באַוועגלעכקייט, אַ יאָגנדיקע אימפּעטיקייט. עס טוט זיך, האַנדלט זיך ביי אים, אין אַ קורץ אָפּגעהאַקטן זאַץ, אַ זאַץ אין אַ זאַץ, און יעדער זאַץ דערציילט. אַ כאַראַקטער־שטריך ווערט נישט באַשריבן, נאָר דערציילט. אפילו אָרט ווערט דערציילט. ער לויפט שנעל, שנעל האַנדלענדיק, פון פונקט צו פונקט, ביז ער דעקט דעם גאַנצן שטח. פון צייט ווערט אָרט. דעם רבס קאָפּ האָט געוואונען אַלץ מער קאָנטראָל איבער דעם וואַלד־יידן דעם דערציילער, אָבער דער פּרינציפּ איז געבליבן: פון צייט — אָרט. אַזוי בויט ער אויך זיין דערציילונג. אַזוי איז אויך אויפגע־בויט דער ראָמאַן „די פּוילישע וועלדער״: דורכגע־לאָפן דורך אַ שטרעקע אין צייט און עס איז געוואָרן דער אָרט — פּוילן.

און דורך דעם זעלביקן פּראָצעס פון שפּאַלטן דעם מענטשן אויף צוויי פלאַכן, האָט ער זיך אויס־געאַרבעט אַ מעטאָד פון, אַזוי צו זאָגן, סוביעקטיווער אָביעקטיוויטעט — די אינטימע סעקרעטן, וואָס ער

געפינט אין זיך, שניידט ער אויגנבליקלעך אַרויס מיט אַ שאַרפן לאַנצעט און טוט עס קאַלטבלוטיק אָביעקטיוו אַריין אין זיינע העלדן — און סוביעקטי־וויטעט ווערט אָביעקטיוויטעט.

אויסגעליידיקט זיך פון זיין היימישן פאַרמעגן קערט אָפּאַטאָשו זיך אום קיין ניו־יאָרק, אָבער דעם שטאָף — דעם אַלפּוילישׂ יידישן אונטערוועלט־מענטש — וואַרפט ער נישט אַוועק. ער דאַרף אים פּערזענלעך מער נישט האָבן, אָבער ער קאָן אים צו־ניץ קומען צו דער אַרבעט. ווי דער כלל איז אין דער ליטעראַטור, האָט דער שטאָף אים שוין געגעבן זיין אינסטרומענט. סיי־ווי מעסט יעדער מענטש אַ צווייטן מיט זיין אייגענער מאָס — דאָס הייסט מיט זיין אייגענעם שטאָף — יעדן פרעמדן מענטשן, און טרעפט נישט שלעכט. און אַ שריפטשטעלער אַ רוס קאָן נעמען זיין רוס און אָפּמעסטן מיט אים דעם אַמעריקאַנער און כאַפּן דעם מהות מענטשן אין אים.

האָט אָפּאַטאָשו מיט זיין שטאָף־אינסטרומענט זיך אַוועקגעלאָזט אין זיין ערשטער אויספאָרשונג־

עקספּעדיציע אין דעם יידישן לעבן פון אַמעריקע.

דער שטאָף־אינסטרומענט, וואָס שניידט אונטער־מענטש־פּאַסן פון מענטשן, פלינק, אימפּעטיק, אָביעק־טיווירנדיק סוביעקטיווע סעקרעטן — ווען אָנגע־ווענדט אויף אַמעריקע — האָט תיכף געגעבן אַ רייכן רעזולטאַט, עס האָט אויפגעדעקט אָ פלאַסט פון יידישן לעבן דאָ אין לאַנד—די האַלבע אונטערוועלט, וואָס קלעפּט צו געוויסע יידישע פּרנסות, וואָס אויב זי איז פריער געווען נישט אינגאַנצן פאַרהוילן, האָט זי אָבער געפונען אַ גאַנץ בלאַסע אָפּשפּיגלונג אין דער עלטערער יידישער ליטעראַטור. פריער איז עס געווען בלויז גענגסטער־שאַבלאָן, קאָפּירט פון דער קרימינעלער צייטונגס־כראָניק. דאָ, ביי אָפּאַ־טאָשון, איז עס געווען אַ קווער־שניט דורכן שמעלץ־טאָפּ, וואָס האָט געוויזן די קרייציקונג פון די איינ־פלוסן, וואָס די פיל־פעלקערלעכע עלעמענטן, וואָס שטעלן צונויף אַמעריקע, האָבן איינע אויף די אַנ־דערע, בעת זיי גייען דורך דעם ערשטן שמעלץ, דער ערשטער יידישער רויער עלעמענט איז אין אַן אויפ־געלייזטן צושטאַנד. אַלע פריערדיקע מאָראַלישע בינדונגען, וואָס האָבן צוזאַמענגעהאַלטן זייער

מענטש־כראַקטער, זיינען צעגאַנגען. ביי די עלטע־רע איז זייער נאַטור־שטאָף — אַ טייכל פון צעפלאַ־סענער תאווה און רשעות, וואו עס שווימען אַרום רעשטן פון אַמאָליקער גוטסקייט און ערלעכקייט. די ייִנגערע, אַריינכאַפּנדיק די ערשטע שאָסן פון אַמעריקע, פורעמען שוין געמישטע אַמעריקאַנער טיפּן. אָט איז אַ מיידל פּאָלי, די פאַרוואַנדלטע הפקר־מויד פון אָפּאַטאָשוס ערשטער היימישער דער־ציילונג „אויף יענער זייט בריק". פילנדיק אָנגע־צילעוועט אויף זיך די גלוסטנדיקע בליקן פון יונגע מענער פון פאַרשיידענע פעלקער ווערט זי אָנגע־ברענט מיט לוסט אויסצופּראָבירן די ליבע־רייצן פון יעדן פון זיי. איז זי אַ שטיק געשלעכט־פּאָספאָר, וואָס צינדט. אַ פלאַמנדיקע תאווה־צוזאָג—טרייבט זי צו מעסער־געשלעגן און פאַרברעכנס. דער שוואונג פון אַמעריקע האָט לויזגעריסן אַלע זייערע חיהשע אינסטינקטן. אָט איז אַן אינטעליגענט פון דער היים, װעלכער איז דורך אָט דער פּאָלי פאַרווילדעוועט געוואָרן. איצט איז ער אין דער סטאַדיע פון אַ פּי־לאָזאָפירנדיקן וואַגאַבונד. און גאָר גיך וועט ער ווערן דער אָנפירער פון אַ גאַנצער גענגסטער־באַנ־דע. אָט איז דער פאַרוואַנדלטער קונצנמאַכער פון

זיין ערשטער היימישער דערציילונג — אַ נישט דער־פאָרענער, אָדער געוועזענער אַקטיאָר — וואָס אַנ־שטאָט צו גיין איבער דראָטן, גייט ער דורך די טע־נעמענטס, אויספילנדיק ליבע־קאָמעדיעס, און מאַכט חורבן אין פאַמיליען־הייזער. אפילו די ליבע פון צעניעריקע קינדער לאָזט שוין פאָרויסשפּירן אַ קינפטיקן אַמעריקאַנער ראָמאַן — דער העלד וועט זיך לאָזן אין אַוואַנטורעס, וועט געווינען רייכטום, כדי צו געווינען זיין „סוויטהאַרט".

און ווען אָפּאַטאָשו האָט זיין פאָרשונג־אינסטרו־מענט, וואָס גראָבט אויס דאָס אונטערוועלטיקע אין מענטשן, אָנגעשטעלט אויף אַ קלאָס העכער — העב־רייאישע לערער — האָט ער נאָך אַמאָל אויפגעעפנט אַ קרומע אָפּשפּיגלונג פון אַמעריקע, ווי זי האָט זיך דורכגעבראָכן דורכן אימיגראַנט־אינטעליגענט; די ווערים, וואָס צעפרעסן אַ היימישן כאַראַקטער זיינען דאָ געוואָרן אָנגעלאָפן, אָנגעצויגן און אָנגעשפּאָנט — צו דינען פאַר די הויפּט־פּרוזשינעס פון אַ כאַראַק־טער־אַפּאַראַט, וואָס זיכערט דערפאָלג. אַ פאָרויס־כאַפּונג פון אינטעליגענט־קאַריעריסט, פון אינטעלי־גענט־פּאָליטישן.

האָט זיך אַרויסגעשטעלט די גרויסע נפקא־מינה צווישן די עלטערע שרייבער און די יונגע אין זייער צוגאַנג צום היגן יידישן לעבן. אוודאי האָט די עלטערע ליטעראַטור זיך אָפּגעגעבן מיט שילדערונג פון היגן יידישן לעבן — די סקיצע, די דערציילונג, שפּעטער־צו אויך די לענגערע נאָוועלע, די בעסערע לעבן־דראַמע האָבן געדינט צו אָט־דעם צוועק. אָבער דאָס איז געווען אין דער דערפילונג פון עלעמענטאַרן באַרוף פון ליטעראַטור — אויפצולויכטן, וואָס די אויגן זעען. עס איז געווען אַ מקיים זיין די אַלף־בית־מצווה פון ליטעראַטור. אַזוי ווי קיין טיפערע זאָרגן וועגן ליטעראַטור איז ביי די שילדערער נישט געווען, קיין געדאַנק וועגן דעם מאָרגן פון יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע — איז עס געווען אַ ליטעראַטור פון קורץ־פריטיק — אַ קורץ־אָטעמדיקע נאַטוראַליסטישע אָפּפאָטאָגראַפירונג, וואָס נעמט גאָר נישט איין אויסער דעם לעבנסשטויב פון היינטיקן טאָג.

אָפּאַטאָשו, באַדינענדיק זיך מיט זיין פּוילישן אונטערוועלט־העלד ווי מיט אַן אינסטרומענט, גראָבט אַרום דעם „אונטערמענטש" פון היגן מענטשן, אַנט־

פּלעקט די אונטערגרונטן פון כאַראַקטער. (איך האָב אין געדאַנק אַ פּאָר עלטערע היגע שריפטשטע־לער, וואָס האָבן האַלבוועגס פריער עס אויך געקאָנט; שפּעטער זיך צוגעלערנט). אָפּאַטאָשו הייבט אַרויס דעם צוזאַמענשפּיל פון די יידישע און אַמעריקאַנישע אייגנאַרטיקייטן, זייערע קעגנזייטיקע באַווירקונגען.

פון אָפּאַטאָשוס ערשטע דערציילונג איז דער לייענער באַוואוסטזיניקער געוואָרן וועגן די כוחות, וואָס ווירקן אין יידישן לעבן פון אַמעריקע. די יידישע אַמעריקע איז אַריינגעשטעלט געוואָרן אין דער ליטעראַטור. און עס האָט זיך אָנגעהויבן די ליטעראַרישע באַלאַגערונג פון אַמעריקע, כדי איינ־צונעמען דאָס לאַנד פאַר דער יידישער ליטעראַטור, פאַר דעם יידן.

דאָס איז געווען נישט־נאָר אָפּאַטאָשוס פּערזענ־לעכער פאַרדינסט, נאָר אויך דער פאַרדינסט פון דער נייער באַשטעלערין אויף יידישע ליטעראַטור — די פרישע, מונטערע יוגנט, וועלכע האָט זיך פאַר־מאָסטן אויף דער מדינה, כדי צו מאַכן זיך אַן אָרט אין איר; כדי זיך איינצובירגערן — און די ליטעראַ־טור האָט זיך גענומען איינבירגערן מיט איר. אַ

גאַנץ נאַטירלעכער פּראָצעס. און אָפּאַטאָשוס מעלה איז, וואָס ער כאַפּט אויף דער ערשטער נאַטירלעכע ליטעראַטור־פּראָצעסן. ער איז אַן איניציאַטאָר, און האָט ליב זיך צו פאַרמעסטן. ער האָט שטודירט אויף אינזשינער־מעסטער, אָבער פּראַקטיצירט האָט ער זיין פּראָפעסיע בלויז אין זיין שריפטשטעלעריי.

דאָס האָט זיך געגעבן אין רעזולטאַט פון אָפּאַ־טאָשוס ערשטן אַריינדרינגען אין אַמעריקע. פאַר דער צווייטער אַריינדרינגונג האָט ער זיך פון איר דערווייטערט אויף אַ מהלך — אין רוים און צייט. אָפּאַטאָשו איז דאָ צוגעקומען דורך פּונקט אַזאַ נאַ־טירלעכן פּראָצעס, בלויז צוהערנדיק זיך צו די מאָ־נונגען פון זיין באַשטעלערן — דער יוגנט; אָן דער הילף פון דער פּמליה־של־מעלה און דער טעריטאָ־ריע־של־מעלה — איז ער דאָ צוגעקומען צו זיין גרעסטן פאַרמעסט — דעם טעריטאָריע־ראָמאַן.

אַ צוג אין רוים און צייט. „איינגעמען דאָס לאַנד" — די אָפּענסיווע אויף אַמעריקע — מיינט נישט דווקא דירעקטע אַטאַקע. עס קאָן אויך מיי־נען די פאַרפּולקאָמונג פון כלי־זין, מיט וועלכן מען

פאַרמעסט זיך, די פאַרמערונג פון דער וואָג און באַ־
טייט פון דער יידישער ליטעראַטור, די אויסברייטע־
רונג פון איר פאַרנעם. און פונקט ווי פאַר זיין
ערשטן אַריינדרינגען האָט ער זיך באַנוצט מיט אַ
שטאָף־אינסטרומענט, וואָס האָט אים אויסגעשליפן
אויף היימישע שילדערונגען, אַזוי האָט ער זיך ווידער
אַוועקגעלאָזט אין די היימישע מרחקים אַריינצו־
שלייפן נייע שאַרפקייט אין זיין שטאָף־אינסטרומענט.
פון דעם שטאַנדפונקט דאַרפן די „פוילישע וועלדער"
פאַררעכנט ווערן פאַר אַ ווערק פון פאַרמעסטן זיך
מיט אַמעריקע.

דער ראָמאַן האָט אָפּגעענטפערט דעם דראַנג
טעריטאָריע אין דער יידישער ליטעראַטור. וואָס
באַטייט עס? און צו וואָס איז עס נויטיק? ליטע־
ראַטור ביי טעריטאָריעלע פעלקער פראָדוצירט זיך
פון זיך אַליין אין באַפרידיקונג פון די באַדערפענישן
פון דער וואַקסנדיקער צאָל לייענער, וועלכע קומען
צו פון זיך אַליין, נישט געבעטענע. אַזאַ ליטעראַטור
דאַרף נישט האָבן קיין קינסטלעכע מיטלען זיך אויפ־
צוהאַלטן. און זי איז במילא טעריטאָריעל אין איר
כאַראַקטער; עס ווערן במילא אויפקומען ווערק, וואָס

װעלן געבן דעם צוזאַמענהאַנג פֿון די מענטשן, קלאַסן און פֿאַסירונגען אין די ראַמען פֿון טעריטאָריע.

דאָס אַלץ איז נישט בנמצא ביי אַ טעריטאָריעל־לאָזן פֿאָלק. די ליטעראַטור דאַרף קינסטלעך זיך באַשאַפֿן אַ טעריטאָריעלן כאַראַקטער און קינסטלעך אים זען אויפֿצוהאַלטן, ווייל ליטעראַטור איז באַרופֿן צו אָרגאַניזירן און צוזאַמענצוהאַלטן דאָס באַוואוסט־זיין פֿון אַ פֿאָלק. ביי אַ טעריטאָריעלאָזן פֿאָלק דאַרף די קינסטלעך־געשאַפֿענע טעריטאָריע פֿאַרבייטן די פֿאַקטישע טעריטאָריע. ליטעראַטור דאַרף געבן דעם צוזאַמענהאַנג פֿון מענטשן, קלאַסן און פֿאַסירונגען, ווי דאָס פֿאָלק וואָלט געפֿירט אַ דורכויס זעלבסט־שטענדיקן לעבן אין אַלע זיינע געזעלשאַפֿטלעכע אַספּעקטן.

דאָס לייגט אַרויף אַ גרויסע אחריות אויף דעם יידישן שריפֿטשטעלער. דער נישט־יידישער דאַרף קיין זאָרג נישט טראָגן וועגן דעם קיום פֿון זיין ליטעראַטור. אויב למשל די אַמעריקאַנער ליטעראַטור זאָל פֿלוצלונג איינגעטריקנט ווערן אין ניו־יאָרק,

װעלן באָסטאָן, שיקאַגע און קאַליפאָרניע אונטער־שיקן אָנשטויסן צו שעפערישקייט. דער ייִדישער שריפטשטעלער דאַרף זיך אַליין געבן די אַלע אָנ־שטויסן. ס׳רעדט זיך נאָר אַזוי, אַז די יוגנט האָט געמאָנט. קיינער איז נישט געקומען צו אָפּאַטאָשן קלאַפּן אין טיר. נאָר מען דאַרף האָבן אויסגעצײ־כנטן טאַלאַנט צו הערן, װאָס די יוגנט װאָלט גע־דאַרפט מאָנען און די ליטעראַטור מאָנט.

און פאַרװאָס־זשע נישט קיין אַמעריקאַנעשער, נאָר אַ פּויליש־ייִדישער טעריטאָריע־ראָמאַן? אַ גו־טער אינסטינקט האָט אים אונטערגעזאָגט, אַז פּוילן איז דער ריכטיקער אָרט — די ייִדישע אַמעריקע איז דעמאָלט נאָך נישט קיין פולע צװיי דורות אַלט געװען.

װאָרים װאָס מיינט ליטעראַטור־טעריטאָריע ביי אַ פאָלק, װאָס האָט קיין אייגענע זעלבסטשטענדיקע טעריטאָריע נישט, און קיין פאַררונדעטע אָפּגעשלאָ־סענע געזעלשאַפטלעכקייט נישט, װאָס גייט מיט טע־ריטאָריע? דאַרף צו דעם שטח אין רוים — צו דעם ישוב — צוגעגעבן װערן אַ שטיק שטח אין צייט — אַ געשיכטלעכער פאַס — אין דעם הינטערגרונט פון

היינט — כדי צו ווייזן די געשיכטלעכע פאַרוואָרצלט־קייט פון די יידן אין דעם לאַנד, וואָס דינט זיי פאַר אַ ישוב. און פאַר אַזאַ אונטערנעמונג איז דער פּוי־לישער יידישער ישוב גוט צוגעפּאַסט. יידן אין פּוילן האָבן שותפותע געשיכטלעכע באַרירונגס־פּונקטן מיט די פּאָליאַקן.

אָבער ווי קאָן א יידיש־פּוילישער טעריטאָריע־ראָמאַן באַפרידיקן דעם טעריטאָריע־דראַנג פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע?

איז די מעשה אין דעם, וואָס דער געפיל פאַר יידישער אַלוועלטלעכקייט פאַלט ביים אַמעריקאַנער יידן צונויף מיט זיין צוגעבונדענקייט צום אָרט אַמע־ריקע. אפילו פּוילן געהערט אויך צו זיין אָרט אין אַמעריקע. ווייל די יידן פון אַמעריקע זיינען גע־בונדן אין אַ קרובהשאַפט־בונד מיט די יידן פון אַלע זייערע געבורטס־לענדער. און איין צייט — נאָך דער מלחמה — איז זיי אויסגעקומען צו טראָגן אויף זיך אַ וועלט מיט יידן, און זיי זיינען די מצווה מקיים נאָך עד־היום — איז ביי זיי אָנגעקוואָלן אַ געפיל פון אַלוועלטלעכער יידישער סאָלידאַריטעט.

די פוילישע וועלדער נעמען אַרום די עפּאָכע — זינט די פוילישע חסידות האָט זיך שוין אַזוי געהאַט באַפּעסטיקט, אַז זי האָט שוין געקאָנט אָנהייבן גיין באַרג אַראָפּ אין ירידה אַריין, אָן ריזיקע פאַר איר עקזיסטענץ. מיט אַריינגעוואָרפענע ריקבליקן צו דער נאַפּאָלאָנישער צייט — ביז צום מאָמענט, ווען די יידישע אינטעליגענץ האָט געשלאָסן איר רעוואָלוציאָנער-פּאַטריאָטישן שידוך מיט דער פוילישער אינטעליגענץ.

פאַר דעם ראָמאַן האָט אָפּאַטאָשו זיך אָנגעגורט מיט זיין גאַנצן פלייס און וויסן — מיט זיין באַהאַוונטקייט סיי אין דער יידיש-חסידישער געשיכטע און ליטעראַטור און סיי אין דער פוילישער געשיכטע און ליטעראַטור. און אין צוגרייטונג צום ראָמאַן האָט ער אפילו איבערגעאַרבעט זיין פאָרשונגס-מעטאָד, זיין שפּיציקן אינסטרומענט, וואָס עגבערטגרונטעוועט זיך ביז צום אונטערוועלט-עלעמענט אין יעדן מענטשן, ווי פרום מאַסקירט זיין פּנים זאָל נישט זיין. ער האָט שוין געקאָנט זיין זיכער ביי זיך, אַז דער אינסטרומענט זיינער וועט אים נישט פאַרראַטן, אַז ער קאָן זיך פאַרלאָזן אויף אים, וואו

ער וועט זיך קערן און ער וועט שוין זיין אַרבעט טאָן — אויפגראָבן אונטערוועלט. זיין דורכדרינגנ־דיקע קראַפט, זיין פעאיקייט אָנצוטאַפּן דעם טריפּע־נעם ביין אפילו ביים גרעסטן צדיק — וועט שוין בלייבן זיין קרוין. אין צוטרויען צו זיין אינסטרו־מענט, האָט ער זיך שוין געקאָנט דערלויבן אַריינ־צוקוקן אין דעם מענטשנס אויבער־וועלט, אין דער סאַליע, וואוהין די טריפּענע אונטערוועלט־אינ־סטינקטן דערגרייכן פאַרוואַנדלטע און פאַרשלייער־טע, אויסגעפּוצטע פאַר אַ טאַנץ־פּאַראד פון ליבעס און חלומות, פון עקסטאַזן און התלהבותן. די אונ־טערוועלט פון מענטשן שלאָגט אָפּ אין זיין אויבער־וועלט — אין זיין באַוואוסטזיין — מיט אָפּגעשפּיגלטן, פאַרשענערטן שפּיל, וואָס דאַרף געלייענט ווערן ווי שפּיגל־שריפט...

אין צוגרייטונג צו די „פּוילישע וועלדער" שרייבט אָפּאַטאָשו אַ ריי דערציילונגען, וואו ער לערנט זיך לייענען די אונטערשריפטן גלייכצייטיק מיט איר איבערזעצונג אין אויבערשריפט.

„שאָטנס" — ברודער און שוועסטער, אויסגע־

צערטע און אויסגעצערטלטע אור־אייניקלעך פון די פראַנקיסטן, וואָס זייגען אויפן שוועל פון בלוט־אויס־מישונג, שרויפן זיך אַריין אין משוגעת, מיט פאַר־גלאָצטע בליקן צו דער שכינה, כדי זייערע אויגן זאָלן נישט זען, וואָס עס גייט צווישן זיי געשען...

איז אָפּאַטאָשו צוגעקומען צו די „פּוילישע וועלדער" מיט אַ פאַרטאָפּלטן אינסטרומענט אויף צו פאָרשן ביידע מענטשישע וועלטן, וואָס דאָס האָט נאָך באַוועגלעכער און אימפּעטיקער געמאַכט זיין פאָרשערישע זשעדנעקייט, זיין שניידענדיקן שרייב־מעטאָד. ער האָט באַריידעוודיק געמאַכט די צווייטע העלפט פון זיין אָפּשטאַמונג — פון רבנישע משפּ־חות — בעת פריער האָט ער נאָר זיין וואַלד־משפּחה־דיקייט געלאָזט ריידן דורך זיך.

האָבן מיר דאָ, אין די „פּוילישע וועלדער"־, אַרויסגעפירט די גאַנצע יידיש־פּוילישע פּאַנאָראַמע פון אַלע קלאַסן, קרייזן און מנינים יידן, און אַ היפּש ביסל אויך פון די ריין פּוילישע מינים: וואַלד־יידן און וואַלד־גוים, יידישן המון־עם און פויערטום, חסידי־שע הויפן און שלאַכטשיץ־פּויערשע אויפשטאַנדן,

חסידים־סוחרים און פרייליכע קבצנים, וואָס זייער גאַנצע עשירות איז זייער אמונה אין רבין. און רבנים — קינפטיקע און אָפּגעדאַנקטע — גיהנמדיק־פאַנאַטישע און געהייליקטע אין תמימות, וואָס גייען צו זייער זכות דורך זעלבסט־פייניקונג און קרבן. מיט דער צענטראַלער טראַגישער פיגור פון מענדל קאָצקער, אין וועמען די חסידות האָט זיך איבערגע־בראָכן אויף צו גיין דעם וועג פון ירידה — ווייל צו הויך איז זיין רביאישער באַרוף און צו נידעריק איז די רביאישע ווירקלעכקייט — דער ניצוץ פון בעל־שם אין אים קאָן נישט פאַרטראָגן די נאָענטקייט פון פוילן שטויב, וואָס האָט זיך צוגעקלעפּט צו דער בעל־שם טראַדיציע — אָבער אַ געפאַנגענער אין זיין רביאישן שטול, פאַרמשפּט ער זיך צו צענדליקע יאָרן שווייגן, וואָס ער רייסט איבער פון צייט צו צייט מיט הימל אויפטרייסלנדיקע פּראָטעסטן. און מען זעט באַשיינפּערלעך, ווי פון אָט־דעם אינער־לעכן פאַנאַנדערפאַל פון חסידות נעמט זיך אויס־טיילן יידישע אינטעליגענץ — זון און איידים, טעכ־טער און שנור — פאַר דעם שידוך מיט דער פוי־לישער אינטעליגענץ.

אַנטקעגן דער היסטאָרישער געשטאַלט פון מענדל קאָצקער האָט אָפּאַטאָשו אַוועקגעשטעלט צוויי שפאָגל־נײַע פון אים באַשאַפענע געשטאַלטן — קלענערע אין ראָלע, דערפאַר אפשר סקולפּטוריש־בולטערע אין געמעל — די געשטאַלט פון „ישראל דער באָרוויסער״, וועלכער פאַרקערפּערט דעם פאַנאַטישן וואָכנדיקן גזר: חסידות מוז זײַן! אַ רבי מוז זײַן! און די אײַדעלע רבי־געשטאַלט פון ר׳ איטשע, וועלכער ענטפערט גוט־יום־טוב אויף דער פאָלקס־לעכצעניש נאָך עלית־נשמה און התלהבות.

ביידע געהערן שוין איצט צו דער יידישער היסטאָרישער גאַלעריע, ווייל זיי ווערן שוין איבער־געחזרט פון אַנדערע.

און יוגנט איז דאָ, פון וועלכער עס שיילן זיך אַרויס אַלע קונפטיקע יידישע מינים — סאָציאַליסטן, נאַציאָנאַליסטן, גאָטזוכער, משיחיסטן און פרויען זייענען דאָ — ליכטיקע צנועות, וואָס ציט זיי צו הפקרות, און הפקר־פרויען, וואָס עס ציט זיי צום מיסטישן פאַרגיין זיך אין בלוט־געמיש. דורך די פרויען ווערט דער שידוך צווישן דער יידישער און פוילישער אינ־

טעליגענץ געשלאָסן. מען זעט באַשײַנפּערלעך ווי אַזוי עס געשעט: הינטער דעם רוקן פון עלטערן משכּיל שטראַל גיט זיך איבער לײַבלעך דורך זײַן פּרוי פּעליציע דער ייִדישער משיחיזם אין פּוילישן מעסיאַניזם.

זעט מען די פול־דערוואַקסנקייט פון אָפּאַטאָשו: וואָסער מין אינטעליגענט ס׳זאָל אים נישט אַנט־קעגנקומען, מעסט ער אים אָפּ זײַן פולע גרייס און אַליין בלײַבט ער מיט אַ קאָפּ העכער.

און קינדער־ליבעס זײַנען פאַראַן מיט וועלכע אָפּאַטאָשו האָט ליב זיך צו פאַרשיכורן, ווײַל קינדער זײַנען געפעסן, אין וועלכע די ערשטע שטאָפּן פון גע־שלעכט שמעלצן זיך אויגנבליקלעך איבער אין לי־בע־פאַנטאַזיעס. און מיט קינדערשע ליבע־פאַנטאַ־זיעס, אין וועלכע וואַלד, און די ווײַסל שפּילן אַרײַן זייערע לעגענדעס, זײַנען פול די ערשטע טיילן פון ראָמאַן און מיט יוגנט־ליבע־פאַנטאַזיעס די אַנדערע טיילן. מיט ליבע־פאַנטאַזיעס איז אָנגעזאַפּט די גאַנצע לופט פון ראָמאַן, דאָס איז עס וואָס האַלט צוזאַמען אַלע זײַנע טיילן אין איין גאַנצקייט.

און די צווייטע צוזאַמענהאַלטנדיקע קראַפט איז די צענטראַלע פיגור מרדכי, אין וועמען אַפּאַטאָשו האָט אָביעקטיוויזירט זיך אַליין.

מרדכי איז אומעטום, וואו דער שריפטשטעלער אַפּאַטאָשו איז פּערזענלעך געווען אין דערפאַרונג אָדער פאַנטאַזיע — צווישן וואַלד־יידן, אין לומדיש־סוחרישן וואַלד־הויז פון זיינע עלטערן, אין די קינ־דער־ליבעס, אין די נסיעות צום רבינס הויף, ביים פונאַנדערפאַל פון הויף, אין די מיסטישע ליבע־אַנט־ציקונגען פון די יינגע פרויען פון הויף, אין זייערע ביינאַכטיקע גאָטעסדינסטן צו דער פאַרהייליקטער תאווה־אהבה. אין דעם אידייע־תאווה־שידוך מיט דער פוילישער אינטעליגענץ, אין די יידיש־פויליש מע־סיאַנישע עבודות אין פאַריז, און אין די שלאַכטן פון פוילישן אויפשטאַנד פון 1863, וואו אַפּאַטאָשו, דורך מרדכין וואַרפט אַ זייטיקן בליק, שענקט בלויז אַ טיילכעלע פון זיין האַרץ און פאַנטאַזיע־אינטערעס, איז די געשטאַלט, דאָס געשעעניש פאַרלעבעדיקט. אַ טיילכעלע איז גענוג פאַר אַ סוביעקטיווער באַ־שטעטיקונג פון אַן אָביעקטיוון פאַקט. אין מרדכיס קינדהייט און יוגנט — אין עלטערן־הויז — אין זיינע

וואַלד־ליבעס, אין זיינע וואַנדערונגען ביז צום רבינס הויף, ביז ער פאַרלאָזט דעם הויף — איז ער אַליין, מיט אַלע זיינע אָפּאַטאָשוס אַנדערשקייטן — אַ זשאַדנער שלינגער פון לעבנס־טראָפּנס, אַ פּאַרטיי־עטער אין אַ חלום — איז מרדכי, יעדע צופעליקע באַגעגעניש זיינע, שאַרף געשטאַלטיקט ביז צום איינקריצן זיך אין זכרון.

און ווייל מרדכי איז דער שריפטשטעלער, איז ער דאָס רוב נישט דער הויפּט־העלד, נאָר דער הויפּט־צושויער, וועלכער באַוועגט זיך אין אַ זיג־זאַגישער צייט־ליניע, אין ענלעכקייט צו אָפּאַטאָשוס סטיל, דורך קאָרידאָרן פון סביבות, געשעענישן, קלאַסן, לענדער; אָפט צווישן זיך נאָר געבונדן דורכן אויג פון הויפּט־צושויער; און דאָך, ווידער־אַמאָל אין ענלעכקייט צו אָפּאַטאָשוס סטיל, לייגט זיך פאָרט אויס פון דער צייט־באַוועגונג אַ ברייטער דורכזיכטיקער שטח, מיט הימלען און האָריזאָנטן — איין גראַנדיעזע סצענע, וואָס אין יעדן ווינקעלע פון דער סצענע איז לעבעדיקע באַוועגונג פון פאַרשוי־נען און ס׳טוט זיך מעשים — און דער לייענער, ער ווערט פאַרטיק מיט דעם ראָמאַן, איז אין דער בחינה

פון איינעם, וואָס האָט דורכגערייזט אַ טעריטאָריע פון ברעג צו ברעג, און האָט באַזוכט אַלע אירע ווינקעלעך, און האָט זיך אַזוי איינגעלעבט מיט איר, אַז ער פילט זיך כמעט ווי אַן איינגעבאָרענער בירגער פון דער טעריטאָריע. אַזאַ לייענער וועט גערן צוגעבן די אומפאַרמיידלעכקייט דערפון, וואָס פערציק יאָר נאָכן שלוס פון ראָמאַן האָבן יידן זיך געשלאָגן אויף באַריקאַדן אין לאָדזש און וואַרשע פאַר פוילנס אומאָפּהענגיקייט.

אָט־וואָס פאַר אַ גוזמא עס דערלאַנגט אַ שריפטשטעלער, ווען ער כאַפּט זיך אַרויף אויף דעם כמו־טעריטאָריעלן טראַקט פון דער יידישער ליטעראַטור — אַ פול באַפעלקערטע מדינה, וואָס מאַכט געשיכטע.

אָפּאַטאָשוס „פוילישע וועלדער" האָבן איינגעפונדעוועט די ערשטע טעריטאָריע אין דער יידישער ליטעראַטור, וואָס נאָך איר מוסטער האָבן זיך באַלד גענומען פונדעווען נאָך אַנדערע טעריטאָריעס — שלום אַשעס „פּעטערבורג", „וואַרשע", „תהילים־

ייד", וואָס לויפן קאַפּיטלענוויז עטלעכע דורות צו־ריק אין דער געשיכטע.

אַשעס „תהילים־ייד", וואָס שילדערט אַן עפּאָ־כע, ווען חסידות איז נאָך געווען פריש און רביים פלעגן אויפקומען דורך זייערע אייגענע זכותן, נישט אויפן סמך פון דינאַסטישן ירושה־רעכט, דער „תהילים־ייד" וואָלט אפשר אינגאַנצן נישט געשריבן געוואָרן, ווען שלום אַש וואָלט נישט אָפּגעשטאַט אַ באַזוך אין קאָצקער הויף פון אָפּאַטאָשוס ראָמאַן — און געמאַכט באַקאַנטשאַפט מיט אָפּאַטאָשוס ר' איטשען.

י. י. זינגערס „ברידער אשכנזי" זיינען געשריבן געוואָרן מיט איבער אַ צענדליק יאָר שפּעטער פון די „פּוילישע וועלדער".

עס איז נישט קיין אימיטאַציע, ווייל דער כמו־טעריטאָריעלער טראַקט איז אַ רשות הרבים — מען מוז אויף אים גיין!

אין דעם און יענעם לאַנד פונדעוועגן זיך יידישע ליטעראַטור־טעריטאָריעס, און די יידישע ליטעראַטור איז אויפן וועג צו אַן אַלוועלטלעכער יידישער טעריטאָריע, און די „פוילישע וועלדער" זיינען דער ווינקלשטיין פאַר דעם פונדאַמענט.

און די באַזע פאַר דעם שטרעקן זיך צו אַל־וועלטלעכער טעריטאָריעלקייט, איז אַמעריקע. פון דאַנען איז געקומען דער ערשטער שטויס. דער כמו־טעריטאָריע־געפיל, ווי שוין דערמאָנט, האָט זיך דאָ אויסגעברייטערט אין פאַרנעם ביז צום פאָרגעפיל פון אַן אַלוועלטלעכער יידישער טעריטאָריע — שוין דורך דעם פשוטן פיזישן פאַקט, וואָס די מדינה אַמעריקע איז מעבר־לים, אויף יענער זייט ים זיינען פאַרבליבן אַ גרויסע צאָל יידישע לענדער, און פון אַלע די לענדער איז אין אַמעריקע אַ קיבוץ־גליות — און אָט־דער פאָרגעפיל האָט געפאָדערט און געמאָנט אַ ווערק, וואָס זאָל אים אויספילן מיט תוך. און אַפּאַטאָשוס „פוילישע וועלדער" זיינען דאָס געקומען אין אָפּענטפער אויף אָט־דער פאָדערונג און מאָנונג.

אַז אַזאַ ווערק פון וועלט־טעריטאָריעלן פאַרנעם וועט נייטיק זיין, האָט שלום עליכם שוין גע־

וואוסט נאָך זיין ערשטן באַזוך אין אַמעריקע — און די „בלאָנדזשענדע שטערן״ זיינען פון איט געשריבן געוואָרן נאָכצוקומען דעם באַרוף. אָבער ווי צופע־ליק, נישט פאַרוואָרצלט דאָס גאַנצע ווערק איז, אַזוי צופעליק נישט פאַרוואָרצלט זיינען זיינע העלדן. זיי זיינען יידישע „וועלט־בירגער״ בלויז דורך דעם, וואָס זיי זיינען יידישע אימיגראַנטן, וואָס האָבן זיך איינגעקויפט שיפסקאַרטעס — פאַסאַזשירן אויף דער יידישער וואַנדער־שיף, וואָס פאָרט פון אייראָפּע קיין אַמעריקע.

עס איז ביי אים אַרויסגעקומען אַ מעכאַנישע צונויפהעפטונג פון עפּיזאָדן, נישט ווייל עס האָט אים געמאַנגלט אין טאַלאַנט, נאָר ווייל ער האָט פריער נישט געלייגט דעם פונדאַמענט פאַר דער יידישער וועלט־טעריטאָריע מיט אַ גרינטלעכן טע־ריטאָריע־ראָמאַן, וואָס נעמט צונויף אָרט און עפּאָ־כע פון איין לאַנד.

די יידישע אַל־וועלט־טעריטאָריע, ווען רעאַלי־זירט דורך דער ליטעראַטור, וואָלט אוודאי אַריינ־געגעבן גבורה אין דעם יידישן פאַרמעסט מיט דער

אַמעריקאַנער סביבה: מיר קומען צו דיר אַמעריקע, ווי פאַרטרעטער פון אַ פאָלק, וואָס געדויערט דורך אַלע צייטן. און במילא וואָלט עס שוין גוט געטאָן דער ליטעראַטור אויך. נאָר אפילו ווען נישט פול רעאַליזירט, בלויז מיטן ערשטן שטרעק צו אַלוועלט־לעכער טעריטאָריע — מיט דעם פאַרפונדעווען אין דער ליטעראַטור די טעריטאָריע פון פוילן — האָט זיך שוין פאַרמערט די גבורה פון דער ליטעראַטור — טאַקע אויף אַמעריקע — וואָס צום בולטסטן האָט עס באַוויזן טאַקע אָפּאַטאָשו אַליין אין זיין ווייטער־דיקן שאַפן נאָך די „פוילישע וועלדער".

— ווען ער האָט ווידער אַמאָל זיך אַוועקגעלאָזט אין אַן עקספּעדיציע איבער אַמעריקע, האָט די עקס־פּעדיציע געגעבן רייכערע, פאַרשידנאַרטיקערע רע־זולטאַטן, ווי פריער. ער האָט טיפער געקאָנט אַריינדרינגען, ברייטער אַרומנעמען, ווייל אַ באַ־וואָפנטער מיט באַוואוסטזיין פון קראַפט־שכר פאַר אַ גרויסן אויפטו; ווייל אין שליחות פון אַ ליטעראַ־טור, וואָס האָט געדעקט אַ טעריטאָריע און פאַר־מאָגט שוין אַן איינגעפונדעוועטע באַלעבאַטישקייט. ווייל באַרייכערט מיט איבער אַ הונדערט נייע גע־

שטאַלטן פון אַלע קלאַסן, קרייזן און מינים, וואָס יעדע פון זיי איז אַ מאָס צו פאַרגלייכן, אָפּצומעסטן נייע געשטאַלטן גלייך ביי דער ערשטער באַגעגעניש מיט זיי, צו דערקענען ענלעכקייטן און אונטער־שידן — לויט דעם כלל, וואָס גילט פאַר דער ליטע־ראַטור, אַזאַ שטאָף ווערט אינסטרומענט.

דורך דער איבונג אויף די „פּוילישע וועלדער" האָט ער מער פאַרשפּיציקט זיין פאַרשעריש הויפּט־אינסטרומענט, זיין פאַלמעסנדיקן זע־לאַנצעט, וואָס פלעגט שניידן אונטער דער הויט ביזן ביין. איצט האָט ער גענומען שניידן ביזן מאַרך פון ביין, ביזן נערוו, ביזן נפש. ער האָט מער נישט געדאַרפט: צוערשט פאַראיינזייטיקן זיין בליק און זען בלויז דאָס רוי־עלעמענטאַרע; דערנאָך אַרויפלייגן דערויף פיי־נערן נערוון־פּירוש. נאָך די „פּוילישע וועלדער" לייענט ער לייב־און־נשמה ווי איין שריפט. האָט זיך געשטאַרקט זיין גרונטפּייאיקייט צו אָביעקטי־ווירן סוביעקטיוויטעט. איז אים גענוג געוואָרן איין אינטים־באַקאַנטער סימן אין אַ נייער געשטאַלט, ער זאָל אויגנבליקלעך איינזען די ענלעכקייטן און די אונטערשיידן צווישן איר און די אונטערשיידן

צווישן איר און אַ פריער פון אים אַרויסגעפירטער געשטאַלט, וואָס דינט אים פּאַ־ אַ מאָס. נישט קיין סימן, אַן אָנצוהערעניש איז אים גענוג. צווינגט ער מיט כוח פון מוח זיין סטיל אַרויסצו־ דרינגען דאָס טונקעלע אָנצוהערעניש. אָט איז אַ מיידל אין פּאַרק אויפן וועג צו „היי־סקול" — אַ „טאָג"־דערציילונג — עפּעס אומבאַשטימטעס פּרי־ לינגדיקס איז דאָ אין איר וועזן — זיין סטיל האָט עס געפּאַקט און האַלט פעסט דאָס אומבאַשטימטע. גאָר באַזונדערע בריהשקייט ווייזט אָפּאַטאַשו מיט שטומע באַשעפענישן, וואָס מען קאָן פון זיי נישט נאָר קיין געדאַנקען, אפילו קיין ווערטער נישט אַרויסקוועטשן. באַדינט ער זיך מיט פאַנטאַזירנדיקן בילדער־וואַרפעניש, וואָס איז אים געבליבן בירושה פון זיינע יוגנטלעכע פאַנטאַזיע־עקספּעדיציעס, און גיט אַ פּינקטלעכע באַשרייבונג פון אַ פּסיכישן צו־ שטאַנד, אפילו וואו דער מענטש איז האַרט ביי דער ערד און פּסיכיש אַזוי שטום ווי די ערד.

אין „פּייערדיקע צלמים" איז דאָ אַ דינסטמיידל, אַ נישט־דערבאַקענע שיקסע, וואָס מען קאָן גאָר נישט חושד זיין, אַז אין איר מוח באַוועגט זיך עפּעס

אַ שטיקל געדאַנק. פלוצלונג נעמט די שיקסע באַוויזן סימנים פון חכמה, אפילו פון העזה; אפילו פון אויסגעלאַסנקייט. וואָס איז געשען? דער קאָקלוקס קלען פון דער געגנט, מיט זייער באַלעבאָס בראש קלייבן זיך אָנצינדן „פייערדיקע צלמים״, כדי אָנצואוואַרפן אַ שרעק אויף די קאַטויליקן. און די שיקסע האָט געהאַט אַ קאַטוילישן טאַטן. דאָס איז די נקמה, וואָס עפנט אויף איר מוח — קנייפּט אָפּאַטאַשו אַרויס מיט דער פּען נשמה פון אַ לייב, וואָס איז אפילו נישט ווערט אָנצורופן צו ווערן לייב.

בדרך כלל אָבער, קאָן ער צוקומען צו פּאָזיציעס, וואָס זיינען אַ מהלך ווייט פון אים, קאָן דורכדרינגען דורך יאָרהונדערטער, דורך יאָרטויזנטער, און דערטאַפּן מענטשן. אַבי ער האָט אַ טראָפּן וואַרעמקייט זיי צו אַנטלייען, גיט ער צו שמעקן דעם באַזונדערן ריח פון זייער לעבעדיקער מענטשישקייט (די טענצערין „רייזלין״, דער אַלטער צירונגהענדלער יצחק סחורה אין „פונדקא רטיבתא״).

אין רעזולטאַט פון דעם אַלעמען איז זיין דערציילונג נאָך די „פוילישע וועלדער״ געוואָרן אַן

אויסגעשפרייטע נעץ פאַר אַ מענטשן־פאַנג. האָט ער זיך אַרויסגעלאָזט אין ווייטערע פאָרשונג־עקס־פעדיציעס — דאָס מאָל בפירוש מיט דער כוונה „אויסצוזוכן דאָס לאַנד" פאַר אַן אמעריקאַנער טע־ריטאָריע־ראָמאַן. יעדע פון אים געפונענע סיטו־אַציע אָדער כאַראַקטער זיינען פינף־זעקס מאָל פון אים וואַריאירט געוואָרן אין דערציילונג־פאָרם, כדי זיי זאָלן ראוי ווערן צו פאַרנעמען אַ פּלאַץ אין טע־ריטאָריע־ראָמאַן.

האָט ער אויסגעמאָסטן דאָס יידישע לעבן אין אַמעריקע, אין דער לענג און אין דער ברייט, און ער האָט דאָ נאָך אַמאָל אַנטדעקט זיינע וואַלד־יידן — אין אַלע זייערע אַמעריקאַנישע פאַרוואַנדלונגען — סיי אין שטאָט און סיי אין דאָרף.

אין שטאָט, וואו זיי אַרבעטן זיך אַרויף צו פאַר־כאַפּן אין זייערע הענט גאַנצע אינדוסטריעס, גע־שטיצט אויף מיטגעבראַכטן ברוטאַלן כוח און גלייכ־צייטיק אונטערגעיאָגט פון דעם חלום, וואָס טראָגט זיך איבער די אַמעריקאַנער גאַסן — צו ווערן תקיף, האַר, צאַר, וואָס אַרודעוועט מיט מיליאָנען — און ער האָט אויסגעפאָרשט דערביי די „כשר־טשיקן־

ביזנעס״, וואָס איז נאָך כאַראַקטעריסטיש־יידישער, ווי די קלאָוק־אינדוסטריע, אַ גאַנצע „יידישע מלוכה״, מיט אייגענע געזעצן און אייגענער פּאָליציי.

אין דאָרף, וואו זיינע וואַלד־מענטשן ווערן פאַר־מערס — אַ גאַנצע גאַלעריע פון יידישע פאַרמערס האָט ער אויפגעשטעלט — נאַיווע, פּשוטע, תמ׳ם, אָבער פאַרפאַנצערטע מיט אמעריקאַנישער האַרט־קייט, כיטרעקייט, געלוסטיקייט—וואָס מעג אַלץ, אויב מען קאָן נאָר, און דאָך פאַרהאַלטענע אינמיטן גלוסטן דורך דער יידישער שאלה: צי מעג מען עסן טריפה, אויב מען כשר׳ט׳עס? — און האָט ביי דער געלעגנהייט אַנטדעקט אַ נייע אַלטע אומה: די קעטסקיל־יענקים.

און גלייכצייטיק מיט די יידישע פאַרמערס — אַ פּאָר צענדליק אַמעריקאַנישע: איירישע, שאָט־לענדישע, נעגערשע, דייטשישע, פּוילישע, איטאַלע־נישע, און זיכער האָט זיך נישט באַהאַלטן פון זיין אויג דער פיל־פעלקערלעכער שמעלץ־טאָפּ, וואָס שמעלצט איבער, פריער פון אַלץ, די פּרוי. און ראַסנקאַמף. און קלאַסנקאַמף. און די ספרדים.

און ער האָט נאָכגעפאָלגט, נישט־אָפּלאָזנדיק זיין אויג פון זיי, זיינע היימישע קונצנמאַכערס. זיי האָבן דאָ אַ שלעכטע מערכה: זיי זיינען שלימזל־דיקע קינסטלער. און זיינע היימישע קונצנמאַכע־רינס, וואָס האָבן דאָ אַ בעסערע מערכה: איינע פון זיי האָט איר ליבעלוסט דערהויבן צו קונסט־גענוס, און ווי קינסטלער זייערע ווערק, פאַרקויפט זי עס פאַר געלט; און זי האָט זוכה געווען צו אַ ראָלע אין געפּלאַנעוועטן טעריטאָריע־ראָמאַן, וואָס אויף איר נאָמען וועט ער טאַקע הייסן: — „די טענצערין".

און ער האָט נאָכגעפאָלגט דעם גורל פון זיינע היימישע רבנים און רביים אין גלות־אַמעריקע: האָט ער אַזעלכע, וואָס האָבן גלייך אויסגעביטן זייער תּורה אויף אַמעריקאַניש קליין־גרויס־געלט. און אַזעלכע, וואָס אַמפּערן זיך און ראַנגלען זיך ביז זיי קייקלען זיך אַראָפּ צו פּראַוון וואַרשעווער חסידות „פּאָ־אַמעריקאַנסקו".

און דאָ האָט ער געמאַכט אַן ערשט־קלאַסיקע אַנטדעקונג: אין זיין אומדערמידלעכער זוכעניש נאָכן עכטן יידישן טיף, נישט פון דער אַלטער היים

איבערגעפלאַנצטן, נאָר דאָ, אין אַמעריקע באַשאַ־
פענעם — האָט ער דאָ אויסגעפונען דעם אַמאָליקן
אָריגינעלן רבין, ווען רביים פלעגן אויפשטיין אין
זייער אייגענעם זכות; אין קאָמבינאַציע מיט דעם
וואַלד־יידן האָט ער אים געפונען. ווי אַ וואַלד־
צדיק האָט ער זיך אים אַנטפּלעקט, נאָך איידער
עמיצער האָט חושד געווען, אַז אַזאַ מענטש איז דאָ,
נאָך איידער די יידישע פּרעסע האָט געמאַכט סענ־
סאַציע מיט אים. דאָס איז ער, האָט אָפּאַטאָשו זיך
געזאָגט, דער געזוכטער הויפּט־העלד פאַרן אַמערי־
קאַנער טעריטאָריע־ראָמאַן. בפירוש גייט דער
וואַלד־צדיק אויף פאַרמעסט מיט אַמעריקע, נישט
בלויז די יידישע אַמעריקע, נאָר גאַנץ אַמעריקע
איינצונעמען פאַרן יידישן גאָט, פאַר אַ גרויסן יידישן
וואונדער. ער האָט בפירוש אַ נייעם טייטש אויף
גאָטס מעשים און אויף זיין כוונה מיט אַמעריקע.
און ער האָט אַ נייע עבירה, אין וועלכער די אַמערי־
קאַנער־יידן־און־גוים זיינען גלייך שולדיק: אָפּקו־
מען מיט לייכטינקן, מציאה־כאַפּעריי הייסט די
עבירה. און ער האָט אַ נייע מצווה: אַ פאַראיינ־
פאַכטן מענטש־קרבן: דעם מענטשלעכן קרבן —
מענטש־דינסט ביז מסירת־נפש, מיט מעשים מכל

יום. און ער רופט אין אַ נייער שול: אין וואַלד אַריין, אין פּליטה פון די טומעלדיקע אַמעריקאַנער כרכ׳ן. און אַנגעלאָדן איז ער מיט אַלוועלטלעכן יידישן באַוואוסטזיין; ער האָט מערערע מאָל דורכגערייזט אַלע יידישע לענדער — ביז ער האָט סוף כּל סוף זיך אָפּגעשטעלט אויף אַמעריקע — דאָס איינציקע לאַנד, וואָס איז ראוי. און עס שמעקט פון אים מיט גאָר אַ סך עכטער אַנקעל־סעמישער גראָבלעכער פּיאָנערישקייט, וואָס נעמט דאָס שווערסטע מיט גרינגען שוואונג, און וואָס ער דעררעדט נישט, נאָר ס׳בעט זיך אַרויסצוזאָגן: ער גלייבט באמונה שלמה, אַז די גאולה וועט קומען פון אַמעריקע.

ער ענדיקט אין טראַגישן אומזין: עס איז נישטאָ קיין פּליטה פון די אַמעריקאַנישע כרכ׳ן. דער כרך ניו־יאָרק יאָגט אים אָן אין זיין וואַלד־באַהעלטעניש אין ניו־דזשורזי: ער שיקט אָן אויף אים דעם ביזנעס־שד, וועלכער רינגלט אים אַרום מיט דעלענסי־סטריט־יאַריד און טרייבט אים אַרונטער אונטער די רעדער פון כרכ׳ישן מלאך המות — אַ לאָקאָמאָטיוו, וואָס פליט פון ניו־יאָרק דורכן חושך מיט זיינע פייערדיקע גלאָצערס...

זיכער איז דורכן וואַלד־צדיק געבראַכט געוואָרן צו באַוואוסטזיין דער האַלב־באַוואוסטזיניקער דראַנג פון עלטערן אימיגראַנטן־דור איינצונעמען דאָס לאַנד — צו אַקטיוויזירן די יידישע ראָלע אין אַמע־ריקע — אַ פאַרזוך מיט אַלע מאָדישע מיטלען. ווי רעפאָרמירט, ווי אַמעריקאַניזירט דער וואַלד־צדיק זאָל נישט זיין, רעדט ער אַלט־מאָדישע נשמה־שפראַך. מיט שם המפורשן וועט מען די אַמעריקאַ־נער כרך־ציוויליזאַציע נישט בייקומען. פון כרך וועט קומען דער מעטאָד, וואָס וועט אים באַצווינגען, אַ יינגערער דור דאַרף זיך מעלדן צום אויסלייז־דינסט. און אַפּאַטאָשו האָט געפונען אַ יוגנט־נשמה, וואָס איז גרייט. דאָס איז פּנחס, דער זון פון וואַלד־צדיק. מיט סמיכה אויף רבנות, איז ער אָנגעשטעקט געוואָרן מיט סאָציאַליזם. און דאָ ווערט ער פאַר־כאַפּט פון פאָטערס פאַרמעסטן זיך מיט גאולה אויף אַמעריקע. עס איז קלאָר, אַז ער דאַרף ירשהנען די אונטערנעמונג פון זיין פאָטער. איז ער טאַקע דער באַרופענער? פרעגט דער לייענער, און אַפּאַטאָשו לאָזט אים בלויז טרעפן. דערווייל דאַרף פּנחס נאָך געפּרואווט ווערן מיט דער פרוי, וועלכע איז דאָ אַ קינסטלערין אין פרוי — זיין. דאָס איז די פאַר־

וואַנדלטע היימישע קונצנמאַכערין, וואָס דאָ איז זי די „טענצערין”. פנחס דאַרף נאָך באַווייזן, וואָס איז אים טייערער — צי דאָס גליק, וואָס ער קאָן נעמען, צי דאָס גליק, וואָס ער קאָן געבן.

פנחס, דער זון פון וואַלד־צדיק, איז אין פראָיעקט אַ סך מער פון זיין פאָטער: אי ער איז באַרוישט פון טעם פון אַלטן יידישן גלויבנס־ווייַן, אי ער קוויקט זיך מיט דעם פאָרגעשמאַק פון דעם גרויסן נצחון, וואָס יוגנט חלומט פאַר דעם האָרעפּאַשנעם מענטשן. און ער איז געגרעכטער פון זיין פאָטער: נישט ווי אַ פרוש אין וואַלד — פליטה מאַכן און פון דאָרטן שיקן קללות אויפן כרך — נאָר אינמיטן כרך זיך שטעלן און די געוואַלט־כוחות, וואָס דער כרך אַליין האָט אַרויסגערופן, איינשפּאַנען פאַר מלחמה מיטן כרכ׳ס רשעות. דאָך, וויל אָפּאַטאָשו נישט ענטפערן צי פנחס איז דער באַרופענער. אין דערזעלביקער צייט און אויפן זעלביקן אָרט, וואו דער פאָטער פאַלט אונטער די רעדער פון לאָקאָמאָטיוו, פאַלט דער זון אין די אָרעמס פון דער כישופדיקער פרוי — און דאָ ווערט דער ראָמאַן איבערגעריסן.

און דער אויפטו פון ראָמאַן איז נישט קיין קלייַנער. דער פאַקטישער מאַטעריאַל איז צונויפגע־

זאַמלט צו פּראָקלאַמירן לכל־הפּחות ניו־יאָרק פאַר אַ יידישער טעריטאָריע. און נישט קיין אַנדערער ווי אָפּאַטאָשו האָט עס געטאָן. דער אינסטינקט פון „טעריטאָריאַליסט", דעם ערשטן טעריטאָריאַליסט אין דער יידישער ליטעראַטור — איז נאָך וואַך אין אים.

אָבער דער עיקר־אויפטו פון ראָמאַן איז דער וואַלד־צדיק. אים האָט אָפּאַטאָשו אויסגעחלומט ביזן סוף — וויפל עס האָט זיך געלאָזט מיט אַ פאָרשטייער פון עלטערן דור. אפשר דערפאַר, ווייל ער איז אַ גילגול פון ר' איטשען. — אין זכות פון וואַלד־צדיק האָט דער ראָמאַן, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן גאַנץ נאָרמאַל, רעאַליסטיש, פון דער פאַקטישער יידישער טעריטאָריע של מטה אין ניו־יאָרק — פּלוצלונג זיך אַ הייב געטאָן, אפשר אומבאַמערקט פאַרן לייענער, צו דער טעריטאָריע של מעלה, אַריינכאַפּנדיק איר הויפּט־סימן: די אַלוועלטלעכע יידישע שליחות. דער וואַלד־צדיק איז בפירוש אַ משולח של מעלה. — דערין איז אָפּאַטאָשו נישט איינער. די יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע, דערהויפּט די פּאָעזיע, נעמט זיך אָן מיט אַלץ מער סימנים פון דער

טעריטאָריע של מעלה. זי גייט דעם טראַקט פון „כמו־טעריטאָריע״; „במקום רעליגיע״, און נאָך ווייטער: צום קינסטלערישן עקוויוואַלענט פון רעליגיע — דווקא אין אַמעריקע, וואו די כנסת־ישראל איז נאָך אַלץ נישט בנמצא. פון וואַנען נעמט זיך דאָס? — גאַנץ פשוט:

איבערנעמענדיק דעם מאַנדאַט צו אָרגאַניזירן דעם זעלבסט־באַוואוסטזיין פון קיבוץ, איז די ליטעראַטור — דאָס מיינט דער שריפטשטעלער, וואָס טראָגט אחריות פאַר דער ליטעראַטור, דער, וואָס גייט דעם גרויסן טראַקט, נישט דער פוסגייער אויף דער ליטעראַטור־גאַס — איז די ליטעראַטור גאָר גיך דורכגענומען געוואָרן מיט פאַרגעפיל פון אומזיכערקייט. עס האָט זיך דערטראָגן צו אים דער ריח פון פריען אונטערגאַנג, — דהיינו, אַז אָט־דער מאַטעריעל־זיכערער־קיבוץ וועט גייסטיק זיך אויסגליטשן — זיך אַוועקרוקן אויסער דעם גבול פון יידיש דורך דער מעכטיקער איינשליגנדיקער קראַפט פון אַמעריקאַנער עקאָנאָמיק. דער דעק וועט אַרויספאַלן אונטער דער יידישער ליטעראַטור. איז עס געווען אַ זיכערקייט מיט אַ פּראָספּעקט פון סכנה.

אַ זיכערקייט אויף משקולת. האָט זי צוליב זעלבסט־אינטערעס, דורך דעם זעלבסט־דערהאַלטונג־אינסטינקט פון דעם שריפטשטעלער, גענומען באַצייטנס זיך באַוואָרענען. האָט זי גענומען אינערלעך זיך מאָביליזירן, כדי צו קענען בלייבן הענגען אין דער לופט — מיט כוח גענוג צו קאָנען טראָגן דעם קיבוץ אָנגעהאָנגען אויף זיך.

אַזוי, אַז דורך דעם וואַלד־צדיק האָט אָפּאַטאָשו נאָך אַמאָל באַשטעטיקט, אַז ער גייט דעם גרויסן טראַקט. דאָס קאָווירט, אַז ער וועט זיך שוין נישט אָפּשטעלן, און ווירקלעך, ס׳צייכנט זיך ביי אים אַ נייער גאַנג. — אפשר טאַקע אין דער ריכטונג פון טעריטאָריעלער אַלוועלטלעכקייט — צו אַ ראָמאַן, וואָס זאָל אַרומנעמען אַלע יידישע וועלט־טיילן; כדי דערנאָך פון דער יידישער אַלוועלט־פּאָזיציע אָנהייבן אַ נייע אָפּענסיווע אויף אַמעריקע.

איך נעם עס דערפון, וואָס ער מאַכט לעצטנס
אַלץ טיפערע עקספּעדיציעס אין געשיכטע — צום
מיטלאַלטער; צום פאַרצייטן — „אַ טאָג אין רעגנס־
בורג", „ר' עקיבא". דאָס זוכט ער מסתמא ערגעץ
אַ געשיכטלעכן ווינקל פאַר אַ באַהעלטעניש, וואו צו
פאַרחלומען אַפּאַטאַשון פונדאַסניי, און פון וואַנען
אַנצונעמען זיך מיט נייער שטויס־קראַפט פאַרן
היינט.

1942

צייכענונג פון ה. גליצענשטיין

וועגן אַלע ענינים אין שייכות עסיי־ביבליאָטעק
שרייבט אויף דעם פאָלגנדיקן אַדרעס :

GERSHON POMERANTZ
672 Spadina Avenue
TORONTO (4), CANADA

B. RIVKIN
Joseph Opotashu
ESSAY

צוויי און זיבעציק זייטן
Seventy-two Pages

Published by
GERSHON POMERANTZ
January, 1948

Printed in Canada by The
Pomer
Publishing & Printing Co.
GERSHON POMERANTZ, Proprietor
206 Spadina Avenue, Toronto 2B, Ontario
36

געדרוקט אין דער
פּאָמער פּאָבלישינג און פּרינטינג קאָ.
גרשון פּאָמעראַנץ, אייגנטימער
206 ספּעדיינע עוועניו ★ טאָראָנטע, קאַנאַדע

5½ x 8.0